

КАЛІЦТВО ТВАРИН ЯК ПРЕДМЕТ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**І. Яценко, О. Париловський***Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна*

В роботі висвітлені питання щодо каліцтва тварин як предмета судово-ветеринарної експертизи. Встановлено, що основними ознаками каліцтва тварини є: стійка втрата здоров'я внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювання, нещасного випадку; повна втрата будь-якого органу чи ділянки тіла тварини; часткова втрата будь-якого органу чи ділянки тіла тварини; повна втрата функцій органу чи окремих ділянок тіла тварини (афункція); часткова втрата функцій органу чи окремих ділянок тіла тварини (гіпофункція); стійка втрата або значні фізіологічні обмеження життєдіяльності, властивої даному виду тварин на рівні з іншими тваринами цього ж виду внаслідок травми; спотворення зовнішнього вигляду тварини через знівечення частин тіла в результаті їх деформації чи фізичної відсутності; обмеження можливості тварини забезпечувати свої основні прояви життєдіяльності.

Розроблена класифікація каліцтва тварин полягає у тому, що його слід класифікувати за проявом на органному і функціональному рівнях; за часом набуття: вроджені вади розвитку та набуте каліцтво внаслідок тілесного ушкодження, захворювання, нещасного випадку; за наслідком прояву: смертельне та не смертельне; за стійкістю прояву: стійке (травматична ампутація, травматична енукліація, травматична екстерпація, анкілоз суглоба(ів), розім'яття (розтрощення) органів, розчленування (відділення) частин тіла, стійка деформація частини тіла) та не стійке (парез, параліч, контрактура тощо); за механізмом заподіяння: технологічне (під час утримання і експлуатації), в результаті тілесного ушкодження, техногенне (в результаті дії технічних засобів на тварину (транспорту); за видом чинника, який заподіяв каліцтво: в результаті дії фізичних чинників (каліцтво, заподіяне механічними, температурними, електричними чинниками, променевою енергією, баротравмою), в результаті дії хімічних чинників, що спричиняють отруєння та в результаті дії біологічних чинників (отруйні тварини і рослини, мікроорганізми); за обширністю травми: каліцтво, заподіяне ізольованою, множиною, поєднаною та комбінованою травмами; за ступенем відновлення функцій ушкодженого органу чи ділянки тіла: з частковим відновленням функції ушкодженого органу чи ділянки тіла та без повного чи часткового відновлення функції ушкодженого органу чи ділянки тіла.

Стверджується, що під ступенем обмеження життєдіяльності необхідно розуміти величину відхилення від норми життєдіяльності тварини. Запропоновано виділяти три ступеня обмеження життєдіяльності тварини: помірно виражене (III ступеня), виражене (II ступеня), значно виражене (I ступеня). Визначено анатомічні дефекти та стани, які необхідно відносити до кожного ступеня.

Доведено, сформульована дефініція «каліцтво тварин» як предмет судово-ветеринарної експертизи, встановлені ознаки каліцтва, окреслені причини виникнення та розроблена і обґрунтована його класифікація, а також окреслені анатомічні дефекти та стани підекспертної тварини, залежно від ступеня обмеження її життєдіяльності здатні позитивно вплинути на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи за жорстокого поводження з тваринами, надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта у категоричній формі.

Ключові слова: *судово-ветеринарна експертиза, судово-ветеринарний експерт, живі підекспертні тварини, каліцтво, предмет експертизи, ознаки каліцтва, розлад здоров'я тварини, втрата органу, спотворення екстер'єру, класифікація каліцтва, ступінь обмеження життєдіяльності тварини.*

Постановка проблеми. Забезпечення благополуччя тварин та захист їх від жорстокого поводження є актуальним питанням як в Україні, так і у світі, що знаходить своє відображення у міжнародних і національних нормативно-правових актах, а також наукових працях вчених [1]. Це обумовлене тим, що тварини є не лише власністю, а й розумними істотами, членами родин – компаньйонами, поводитирами для людей з обмеженими можливостями, мають стійку прив'язаність до людей та в певній мірі залежність від них, здатні відчувати фізичні страждання, емоційно реагують пригніченням стану на страх, біль, мордування та інший дискомфорт [2].

Проте тенденція правопорушень, пов'язаних із жорстоким поводженням з тваринами, за останні роки зростає [3]. Ця ситуація потребує адекватної реакції та втручання з боку держави. Так, 8 серпня 2021 року набув чинності України Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу», у т. ч. й захисту тварин, де що розширені ознаки об'єктивної сторони складу злочину щодо жорстокого поводження з тваринами, передбаченого ст. 299 Кримінального кодексу України [4].

Проте, питання жорстокого поводження з тваринами, що призвело до каліцтва тварин, нині не досліджене як в зарубіжних країнах, так і в Україні [5–6]. Про це свідчить те, що воно не знайшло належного відображення на сторінках спеціальних юридичних та ветеринарних наукових джерел, що створює значні труднощі під час проведення судово-ветеринарної експертизи постраждалих тварин та відображення її результатів у висновку експерта, а також правильної кваліфікації зазначеного суспільно-небезпечного діяння правоохоронними органами і судом [7].

Крім того, нині не сформульовано дефініцію «каліцтво тварин» як предмет судово-ветеринарної експертизи, не встановлений і не розкритий зміст ознак каліцтва, не окреслені причини виникнення та не розроблено й не обґрунтовано його класифікацію, а також не конкретизовані анатомічні дефекти та стани підекспертної тварини, залежно від ступеня обмеження її життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наслідком жорстокого поводження чи інших неправомірних дій з тваринами є заподіяння їм різних за характером тілесних ушкоджень за різних обставин, зокрема, під час порушення правил утримання і експлуатації [8], перевезення [9], завантаження у транспортні засоби й вивантаження з них [10], дресирування [11], використання у різних видовищних заходах [12], надання ветеринарної допомоги [13], постановкою на тваринах не наукових експериментів [14], дорожньо-транспортними пригодами за участі тварин [15], сексуальним насиллям над ними [16], примушування тварин до виконання неприродних для них дій, що призводять до травмувань [17], незаконного добування мисливських тварин [18], примушування до нападу одних тварин на інших [19], відловом тварин [20], порушення правил обслуговування тварин [21] тощо.

Одним із наслідків тяжких тілесних ушкоджень тварин може стати їх каліцтво. Дієвим засобом доказування в системі розслідування правопорушень, пов'язаних із умисним заподіянням тварині каліцтва під час жорстокого поводженням з ними, є судово-ветеринарна експертиза [22–23]. Саме судово-ветеринарний експерт вирішує питання про характер травм, їх локалізацію, визначає механізм спричинення шкоди здоров'ю тварини за конкретних обставин і вказує на можливе знаряддя травмування, встановлює їх каліцтво. Відповіді на ці та інші споріднені питання є основою висновку експерта, який має важливе доказове значення у судочинстві.

Проте правильна, обґрунтована й об'єктивна експертна оцінка умисно заподіяного тварині каліцтва, донині є однією із складних і не досліджених проблем у ветеринарній медицині взагалі та судово-ветеринарній експертизі, зокрема. Підвищення її ефективності можливе лише шляхом правової регламентації процедури її проведення на практиці.

Таким чином, зважаючи на те, що як в Україні, так і у світі вчення про каліцтво тварин в аспекті судово-ветеринарної експертизи не досліджене, а спеціальна наукова література з цієї проблеми, як в Україні, так і в зарубіжних країнах відсутня, то підняте питання є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору, а, отже, потребує його розроблення, обґрунтування, систематизації етапів і впровадження в судово-експертну практику.

Мета роботи – сформулювати дефініцію «каліцтво тварин» як предмет судово-ветеринарної експертизи, встановити й розкрити зміст ознак каліцтва, окреслити причини виникнення та розробити й обґрунтувати його класифікацію, а також окреслити анатомічні дефекти та стани підекспертної тварини, залежно від ступеня обмеження її життєдіяльності.

Матеріал і методика досліджень. У роботі використані різні наукові методи, з урахуванням специфіки теми, мети і завдань дослідження, зокрема: методи логіки (діалектичний, формально-юридичний, системно-структурного аналізу, логіко-граматичний, моделювання, аналіз, синтез, індукція, дедукція), загальнопізнавальні методи (описування, спостереження), спеціальні методи, функцію яких виконують методики прижиттєвої клінічної судово-ветеринарної діагностики за допомогою яких здійснювали прижиттєву діагностику каліцтва тварин, методики патоморфологічної судово-ветеринарної діагностики – для встановлення причини смерті тварин, а також визначення ознак каліцтва у трупів тварин, а також метод узагальнення експертної практики.

Емпіричну базу дослідження становлять: аналіз висновків експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи щодо жорстокого поводження з тваринами протягом 2010-2021 років, проведених в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (м. Харків), а також у Бюро судово-ветеринарних досліджень Державного біотехнологічного університету (м. Харків). Всього проаналізовано 155 судово-ветеринарних експертиз.

Робота є частиною наукових тем: «Теоретико-правові засади судово-ветеринарної експертизи тварин з ознаками жорстокого поводження з ними», яка виконується на базі кафедри санітарної, гігієни та судової ветеринарної медицини Державного біотехнологічного університету, державний реєстраційний номер – 0118U004677, а також «Розробка методики судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва», яка виконувалась на базі Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», державний реєстраційний номер – 0121U100296.

Результати досліджень. Визначення дефініції «каліцтво тварин» вкрай необхідне для розуміння природи, змісту і конструкції цього ветеринарно-біологічного і правового явища для правильної і об'єктивної констатації під час проведення судово-ветеринарної експертизи та кваліфікації злочину, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК України – жорстоке поводження з тваринами. Узагальнивши і систематизувавши власну судово-експертну практику, нами встановлено, що системою ознак каліцтва тварини є такі:

- 1) стійкий розлад здоров'я внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювання, нещасного випадку;
- 2) стійка і повна фізична втрата будь-якого органу чи ділянки тіла тварини;
- 3) стійка і часткова фізична втрати будь-якого органу чи ділянки тіла тварини;
- 4) стійка і повна втрата функцій органу чи окремих ділянок тіла тварини (афункція);
- 5) стійка і часткова втрата функцій органу чи окремих ділянок тіла тварини (гіпофункція);
- 6) стійка втрата або значні фізіологічні обмеження життєдіяльності;
- 7) спотворення зовнішнього вигляду тварини через знівечення частин тіла в результаті їх деформації чи фізичної відсутності;
- 8) обмеженням можливості тварини забезпечувати свої основні прояви життєдіяльності;
- 9) втрата твариною загальногосподарського або спеціального використання, втрата можливості самостійного існування дикої чи безпритульної тварини в оточуючому середовищі.

Зазначені ознаки каліцтва тварини можуть проявлятися у різних комбінаціях: всі одночасно або у певному поєднанні, а також з домінуванням одних над іншими.

Для правильного розуміння зазначених ознак каліцтва тварини у правозастосовній і судово-експертній практиці необхідний їх детальний аналіз, адже останній дозволить сформулювати дефініцію поняття «каліцтво тварин».

Першою ознакою каліцтва тварини є *стійкий розлад здоров'я внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювання, нещасного випадку*. Так, розладом здоров'я тварини є будь-яке порушення нормальної діяльності організму, стійке порушенням режиму звичного існування (життя) тварини, втрата здатності до корисного

(загальногосподарського або спеціального) використання свійської тварини, втрата можливості до самостійного повноцінного існування у навколишньому середовищі дикої тварини, або розвиток хворобливого процесу в організмі, які безпосередньо пов'язані із шкодою, заподіяною здоров'ю. Стійким, тобто постійним, є такий розлад здоров'я, котрий повністю вже ніколи не відновиться до початкового стану.

Під корисною роботою за участю тварини необхідно розуміти таку, в якій вона приносить максимальну користь (добрі наслідки) людині.

Розлад здоров'я тварини за тривалістю у часі необхідно визначати відповідно до «Правил судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» [24]. Так, у разі настання у тварини каліцтва внаслідок ушкодження, розлади здоров'я будуть носити стійкий характер, тобто такий, коли протягом усього життя тварини, нормальна структура, форма, функція органу або ділянки тіла не зворотно порушена і повністю вже ніколи не відновиться.

Тілесними ушкодженнями (травмою) з точки зору судово-ветеринарної експертизи є шкода здоров'ю у вигляді тимчасового або стійкого його розладу, каліцтва або смерті однієї чи кількох тварин, що викликано від дії одного або кількох травматичних чинників навколишнього середовища (фізичних: механічних, барометричних, термічних, променевих; хімічних, біологічних) і проявляється порушенням анатомічної цілісності, структури та функції тканин, органів чи частин тіла тварини.

Наслідком ушкодження є повне його загосення і зникнення хворобливих змін, які були ним обумовлені. Це не виключає можливості збереження стійких наслідків ушкодження (рубця, анкілозу, укорочення кінцівок, деформації суглоба тощо). Наслідком шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, може бути один з таких: повне видужання, що супроводжується повним відновленням органів і систем організму як морфологічно, так і функціонально; каліцтво; смерть – незворотно припинення обміну речовин та життєвих функцій організму.

Вродженими вадами розвитку є стійкі порушення структури і функції організму, які виникають внутрішньоутробно через порушення розвитку зародка, плода або іноді після народження тварини як наслідок порушення подальшого формування органів чи частин тіла, і можуть призвести до фізичного каліцтва або смерті.

Під захворюванням організму тварини необхідно розуміти патологічний процес, який проявляється порушеннями будови, обміну речовин чи/та функціонування організму (його частин) у тварини.

Каліцтво тварини може настати і внаслідок нещасного випадку. Так, нещасним випадком є обмежена у часі подія або раптовий вплив на тварину небезпечного чинника чи середовища, що сталися у процесі життєдіяльності тварини, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю, зокрема від одержаної травми, у тому числі внаслідок тілесних механічних ушкоджень, отруєння, сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень внаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), які призвели до обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності терміном на одну добу чи більше або смерті.

Шкода, заподіяна здоров'ю тварини, полягає у тимчасовому або стійкому порушенні функцій органів, систем організму і/або ділянок тіла, внаслідок ушкодження (травми), захворювання, патологічного стану, який зумовив обмеження можливості забезпечувати твариною основні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду, а також знівечує (спотворює) зовнішній вигляд тварини через деформації частин тіла, а також їх фізичної відсутності. В сучасній судово-ветеринарній експертизі прийнято виділяти три ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини: тяжкий, середньої тяжкості і легкий [24].

Другою ознакою каліцтва тварин є *стійка і повна фізична втрата будь-якого органу чи ділянки тіла тварини*. Каліцтво тварини, що настало в результаті втрати будь-якого органу визначається відповідно до «Правилами судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» [24].

Стійкою, тобто постійною і повною втратою будь-якого органу є повне фізичне його відокремлення від тіла тварини. Фізична втрата одного з парних органів є фізичною втратою окремого органу, при тому, що інший з парних органів може зберігати свою анатомічну цілісність та функціональну активність. Не є фізичною втратою органу та каліцтвом, з точки зору судово-ветеринарної експертизи, якщо орган видалений шляхом оперативного втручання з господарською або естетичною метою, наприклад, орхіектомія, оваріектомія, гістеректомія, ексзартикуляція хвоста тощо.

Втрата твариною зору є сліпотою. Остання може бути пов'язана з фізичною втратою одного ока або обох очей. Так, стійкою (постійною) сліпотою є така втрата зору, якщо протягом усього життя тварини існує незворотне його порушення чи відсутність, котре повністю вже ніколи не відновиться. Повна фізична втрата лише одного ока вважається тяжким ушкодженням і каліцтвом, якщо очне яблуко зовсім відсутнє, або, якщо очне яблуко було втрачене під час лікування його ушкодження.

Фізична втрата одного ока є тяжким тілесним ушкодженням і каліцтвом тварини, якщо настала втрата її загальногосподарського або спеціального використання, втрата можливості самостійного існування дикої чи безпритульної тварини в оточуючому середовищі, або відбулось невірне знівечення (спотворення) екстер'єру через таку втрату, якщо це поєднано з вилученням очного яблука.

Каліцтвом тварини через повну фізичну втрату кінцівок є відокремлення їх від тулуба: на рівні плечових суглобів у грудних кінцівках, або на рівні кульшових суглобів – у тазових кінцівках.

Під каліцтвом тварини через травматичну втрату репродуктивної можливості тварини необхідно розуміти втрату її здатності до парування, зачаття чи запліднення та пологів. Це може проявлятися втратою репродуктивних органів через травму, переривання вагітності внаслідок ушкодження, незалежно від строку останньої, і за відсутності ускладнюючої чи супутньої патології. Для констатації втрати репродуктивної здатності тварини необхідно підтвердити об'єктивними методами прямий причинно-наслідковий зв'язок між заподіяними тварині ушкодженнями і стійкою втратою репродуктивної здатності.

Каліцтвом тварини через стійку (повну) фізичну втрату язика є його повне механічне відділення від тіла тварини на рівні кореня.

Каліцтво тварини внаслідок стійкої (повної) фізичної втрати будь-якого іншого органу підтверджується, якщо він відокремлений повністю від тіла тварини, а також спостерігається стійке обмеження життєдіяльності тварини через функціональну декомпенсацію, яка прямо пов'язана з втратою органу.

Третя ознака каліцтва тварини – *стійка і часткова фізична втрата будь-якого органу чи ділянки тіла тварини*. Каліцтвом тварини через часткову втрату будь-якого органу є такий стан, коли відбулось не повне його відокремлення від тіла тварини в результаті чого він не може в достатній мірі виконувати свої специфічні функції (гіпофункція). Зазначена ознака каліцтва тварини може проявлятися частковою фізичною втратою язика, грудних і тазових кінцівок. Так, втрату ланок грудної кінцівки нижче ліктьового суглоба і втрату ланок тазової кінцівки нижче колінного суглоба необхідно оцінювати як втрату частини кінцівки.

Під каліцтвом тварини через часткову фізичну втрату язика необхідно розуміти не повне механічне відділення від тіла тварини, або відбулось не повне його відокремлення від тіла тварини на будь-якому рівні.

Каліцтвом тварини через фізичну втрату частини кінцівки необхідно розуміти ампутацію кінцівки на рівні не нижче ліктьового чи колінного суглобів.

Каліцтво тварини внаслідок часткової фізичної втрати будь-якого іншого органу підтверджується, якщо він відокремлений від тіла тварини не менш як на одну третину, а також спостерігається стійке обмеження життєдіяльності тварини через його функціональну декомпенсацію.

Четвертою ознакою каліцтва тварини є *стійка і повна втрата функцій органу чи окремих ділянок тіла тварини (афункція)*, якщо в організмі тварини настав такий стан, коли протягом усього її життя в посттравматичному періоді існує повна незворотна втрата функцій,

притаманних втраченому органів, котра повністю вже ніколи не відновиться (афункція). Наприклад, настав параліч цього органу або ділянки тіла, в результаті чого орган або ділянка тіла не може виконувати свої специфічні функції для забезпечення природної життєдіяльності організму тварини.

Під каліцтвом тварини в результаті втрати зору треба розуміти повну стійку сліпоту тварини на обидва ока або такий стан зору, коли зниження його гостроти веде до втрати здатності тварини бачити дрібні предмети, натикаючись на них під час переміщення у просторі, а також абсолютної відсутності реакції на світло. Повна втрата зору на одне око вважається тяжким ушкодженням незалежно від того, чи очне яблуко зовсім відсутнє, чи воно є і має клінічно здоровий вигляд, проте так само від того, якщо очне яблуко було втрачене у момент заподіяння ушкодження чи під час лікування цього ж ушкодження. Втрата зору лише на одне око, а також втрата слуху на одне вухо є втратою органом його функцій.

Каліцтвом тварини через втрату слуху є повна, стійка, цілковита глухота на обидва вуха або такий незворотний стан, якщо тварина не чує окликів людини або інших звуків на відстані 50 сантиметрів від вушної раковини. Втрата слуху на одне вухо є втратою органом його функцій (афункція).

Під каліцтвом тварини в результаті втрати нюху (аносмія) необхідно розуміти стан тварини, коли вона не реагує на запах корму, поданий їй на відстані 50 см від верхівки носа.

Каліцтвом тварини в результаті стійкої (повної) втрати функції язика тварини є такий його стан, якщо язик морфологічно цілісний, проте настав такий стан, коли протягом усього життя тварини в посттравматичному періоді існує повна незворотна втрата його функцій, котра повністю вже ніколи не відновиться (афункція).

Під каліцтвом тварини через повну втрату кінцівок необхідно розуміти втрату ними функцій переміщення у просторі (параліч чи інший стан, що унеможливує їх функціонування).

Каліцтво тварини внаслідок стійкої і повної втрати функції будь-якого іншого органу підтверджується, якщо в посттравматичному періоді існує повна незворотна втрата функцій, притаманних втраченому органів, а також спостерігається стійке обмеження життєдіяльності тварини через функціональну декомпенсацію, яка прямо пов'язана з втратою функції цим органом.

П'ятою ознакою каліцтва тварини є *стійка і часткова втрата функцій органу чи окремих ділянок тіла тварини (гіпофункція)*. Під каліцтвом тварини в результаті частковою втратою язика треба розуміти такий його стан, якщо настав посттравматичний парез цього органу або внаслідок ушкодження він не може в достатній мірі виконувати свої специфічні функції для забезпечення природної життєдіяльності організму тварини (гіпофункція). Якщо гострота слуху, нюху, зору ушкодженого органу до травми невідома, то умовно її слід вважати нормальною.

Каліцтво тварини внаслідок стійкої і часткової втрати функції будь-якого органу оцінюється, якщо в посттравматичному періоді існує часткова незворотна втрата функцій, притаманних ушкодженому органів, а також спостерігається стійке обмеження життєдіяльності тварини через функціональну декомпенсацію, яка прямо пов'язана із ступенем втрати функції цим органом.

Шоста ознака каліцтва тварини – *стійка втрата або значні фізіологічні обмеження життєдіяльності*. Під обмеженістю життєдіяльності тварини щодо її загальногосподарського використання необхідно розуміти міру зменшення здатності до виконання корисної «некваліфікованої» роботи, тобто такої, для виконання якої не потрібно тварину спеціально дресувати чи привчати для вироблення й закріплення у неї різних навичок на основі умовних рефлексів (доїння, перегін на певну відстань, підпорядкування людині, перевезення вантажів, тяглове зусилля тощо).

Обмеженістю життєдіяльності тварини щодо спеціального використання є її здатність до виконання корисної «кваліфікованої», спеціалізованої роботи, тобто такої, для виконання якої потрібно цілеспрямовано формувати й закріплювати комплекс потрібних людині «службових» навичок (автоматичної дії, що здійснюється без помітної участі свідомості, раціонально, досить швидко і правильно, без зайвих витрат фізичної та психічної енергії) на основі різних умовних рефлексів шляхом спеціального дресування чи привчання з метою пошуку матеріальних

об'єктів будь-якого типу, захисту у певних обставинах, охорони об'єктів довкілля, участі у спортивних та видовищних заходах тощо.

Стійкою втратою життєдіяльності є така, котра повністю вже ніколи не відновиться до передтравматичного стану.

Сьомою ознакою каліцтва тварини є *спотворення зовнішнього вигляду тварини* через зміни частин тіла в результаті їх деформації чи фізичної відсутності. Знівеченням (спотворенням) екстер'єру тварини є не властиві їй фізичні вади, котрі проявляються асиметрією, не звичним, проти природним, скаліченим, понівеченим, потворним, дуже не гарним, огидним, жакливим, відразливим виглядом тварини.

Спотворювати зовнішній вигляд тварини можуть деформації кінцівки чи кінцівок, хребта, анкілози суглобів, келоїдні рубці в будь-якій ділянці тіла тварини, а, особливо, в ділянках морди, а також спотворення екстер'єру тварини може виникнути наслідок травматичної ампутації органу чи частини цього органу, наприклад, вушної раковини, хвоста, очного яблука, верхівки носа тощо.

Спотворення зовнішнього вигляду тварини у більшості експертних випадків є не виправним, тобто таким, якщо для усунення патологічних змін, заподіяних ушкодженням тіла тварини, необхідне оперативне втручання.

Зміни частин тіла тварини в результаті їх деформації чи фізичної відсутності призводить до його деформації – зміни його розмірів і форм під дією зовнішніх чинників, наприклад, повного чи часткового відокремлення органу чи ділянки тіла під дією механічних, термічних, хімічних та інших впливів.

Восьмою ознакою каліцтва тварини є *обмеженням можливості забезпечувати основні прояви життєдіяльності*. Категоріями (критеріями) життєдіяльності є здатність тварини до забезпечення основних проявів життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду: харчування, розмноження, орієнтація та переміщення в просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи та втрати продуктивності тощо.

Обмеженням можливості забезпечувати основні прояви життєдіяльності проявляється значною вираженою, вираженою або помірно вираженою втратою твариною можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду, тобто харчування, розмноження, орієнтація та переміщення у просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи та втрати продуктивності тощо, а також спотворює зовнішній вигляд тварини через знівечення частин тіла в результаті їх деформації, а також їх фізичної відсутності.

Дев'ятою ознакою каліцтва тварини є *втрата твариною загальногосподарського або спеціального використання, втрата можливості самостійного існування дикої чи безпритульної тварини в оточуючому середовищі*.

Під загальногосподарським використанням тварини необхідно розуміти її здатність до виконання корисної роботи, для виконання якої не потрібно тварину спеціально дресировати чи привчати для вироблення й закріплення у неї різних навичок на основі умовних рефлексів.

Спеціальним використанням тварини є її здатність до виконання корисної, спеціалізованої роботи, тобто такої, для виконання якої потрібно цілеспрямовано формувати й закріпити комплекс потрібних людині навичок (автоматичної дії, що здійснюється без помітної участі свідомості, раціонально, досить швидко і правильно, без зайвих витрат фізичної та психічної енергії) на основі різних умовних рефлексів шляхом спеціального дресування чи привчання з метою пошуку матеріальних об'єктів будь-якого типу, захисту в певних обставинах, охорони об'єктів довкілля, участі у спортивних та видовищних заходах тощо.

Корисною така робота за участю тварини, в якій вона приносить максимальну користь людині.

Отже, на основі застосування комплексу методів дослідження, зокрема, аналізу і синтезу, індукції й дедукції, узагальнення й систематизації судово-експертної практики, окреслених нами ознак каліцтва тварин, можна сформулювати дефініцію цього поняття. Так, каліцтвом є стійкі розлади здоров'я тварини внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад

розвитку, захворювань, нещасного випадку, що призвело до повної або часткової втрати будь-якого органу чи ділянки тіла тварини, або до повної чи часткової втрати лише функцій органу чи ділянок тіла тварини, що при взаємодії тварини із зовнішнім середовищем може призвести до стійкої втрати або значного обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду (харчування, розмноження, орієнтація та переміщення в просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи тощо), а також спотворює зовнішній вигляд тварини через знівечення частин тіла в результаті деформації, а також їх фізичної відсутності.

Аналіз власної судово-експертної практики показав, що причинами каліцтва є: тілесні ушкодження, заподіяні тварині внаслідок жорстокого поводження з нею [3] чи інших протиправних дій, уроджені вади розвитку, патологічні стани, що виникли під час вирощування, експлуатації та транспортування тварин, а також нещасні випадки.

Вирішуючи питання щодо класифікації каліцтва тварин, ми запропонували таку систему групування його ознак за наперед визначеними дев'ятьма критеріями, зокрема: за проявом на органному чи функціональному рівнях, за часом набуття, за наслідком прояву, за стійкістю прояву, за ступенем обмеження життєдіяльності, за механізмом заподіяння, за видом чинника, який заподіяв каліцтво, за обсягом ураженої ділянки, за ступенем відновлення функцій ушкодженого органу чи ділянки тіла. Так, розроблена нами класифікація каліцтва тварин має таку структуру:

I) за проявом каліцтва:

А) на органному рівні:

- 1) стійка і повна втрата органу(ів);
- 2) стійка і повна втрата ділянки(ок) тіла;
- 3) стійка і часткова втрата органу(ів);
- 4) стійка і часткова втрата ділянки(ок) тіла;
- 5) знівечення екстер'єру.

Б) на функціональному рівні:

- 1) стійка і повна втрата функції органу(ів);
- 2) стійка і повна втрата функції ділянки(ок) тіла;
- 3) стійка і часткова втрата функції органу(ів);
- 4) стійка і часткова втрата функції ділянки(ок) тіла.

II) за часом набуття:

А) вроджені вади розвитку.

Б) набуте каліцтво внаслідок:

- 1) тілесного ушкодження (травми).
- 2) захворювання.
- 3) нещасного випадку.

III) за наслідком прояву:

А) смертельне каліцтво – закінчується біологічною смертю;

Б) не смертельне каліцтво – призводить до стійких розладів здоров'я.

IV) за стійкістю прояву:

А) стійке каліцтво:

- 1) травматична ампутація – повне або часткове відсікання будь-якого органу або часткове відсікання частини тіла тварини внаслідок дії механічних чинників;
- 2) екзартикуляція – відрізання кінцівки (або її периферичної частини) через суглоб;
- 3) травматична енуклеація – видалення очного яблука внаслідок травми;
- 4) травматична екстирпація – повне відтинання органу внаслідок травми;
- 5) анкілоз суглоба(ів) – повна нерухомість суглоба внаслідок зрощення суглобових поверхонь фіброзною, хрящовою або кістковою тканинами, що заповнює порожнину суглоба (цілком або частково).

б) розім'яття (розтروшення) органів – руйнація органу чи частини тіла з перетворенням їх у гомогенну безформенну масу від здавлювання без зміщення між двома тупими травмуючим знаряддями з переважаючою поверхнею, що рухаються з невеликою швидкістю;

7) розчленування (відділення) частин тіла в результаті різкого удару;

8) розділення – руйнація органу від стиснення без зміщення між двома тупими предметами, один або обидва з яких мають обмежену поверхню.

9) стійка деформація частини тіла – стійка зміна природної форми та розмірів ділянки тіла або органу.

Б) не стійке каліцтво:

1) парез – зниження м'язової сили з ослабленням довільних рухів з обмеженням обсягу довільних рухів;

2) параліч – повна нездатність до виконання рухів;

3) контрактура – обмеження рухливості в суглобі, спричинене патологічними змінами у м'яких тканинах, пов'язаних з функцією цього суглоба рубцюватим стягненням шкіри, сухожилків, захворюваннями м'язів, суглоба, больовим рефлексом та іншими причинами.

V) за ступенем обмеження життєдіяльності:

1) помірно виражене;

2) виражене;

3) значне.

VI) За механізмом заподіяння:

A) технологічне (під час утримання, експлуатації, перевезення);

Б) у результаті тілесного ушкодження;

В) техногенне – у результаті дії технічних засобів на тварину (транспортних засобів та побутових пристроїв).

VII) За видом чинника, який заподіяв каліцтво:

A) каліцтво, заподіяне дією фізичних чинників:

1) каліцтво, заподіяне механічними чинниками (тупими, гострими предметами, вогнестрільною зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами);

2) каліцтво, заподіяне температурними чинниками (впливом високої або низької температури);

3) каліцтво, заподіяне електричними чинниками (дія технічної або атмосферної електрики; електротравма);

4) дія променевої енергії (радіаційна травма);

5) дія високого чи низького атмосферного тиску (баротравма).

Б) в результаті дії хімічних чинників, що спричиняють отруєння.

В) в результаті дії біологічних чинників (отруйні тварини і рослини, мікроорганізми).

VIII) За обсягом ураженої ділянки тіла:

A) каліцтво, заподіяне ізольованою травмою – в результаті ушкодження одного органу (наприклад, розрив печінки), або сегменту кінцівки (наприклад, перелом стегнової кістки, перелом кісток передпліччя);

Б) каліцтво, заподіяне множиною травмою – у результаті ряду однотипних ушкоджень кінцівок, тулуба, голови (наприклад, одночасні переломи двох і більше ланок кінцівки або множинні рани);

В) каліцтво, заподіяне поєднаною травмою (політравмою) – у результаті ушкодження опорно-рухового апарату і внутрішніх органів (наприклад, перелом кісток стегна і розрив кишки, перелом плечової кістки і забій головного мозку, перелом кісток тазу і розрив печінки);

Г) каліцтво, заподіяне комбінованою травмою – від впливу механічного і немеханічного ушкодження: хімічного, термічного, радіаційного (наприклад, рани і радіоактивне ураження, переломи кісток тазової кінцівки і опік тулуба).

IX) За ступенем відновлення функцій ушкодженого органу чи ділянки тіла:

A) з частковим відновленням функції ушкодженого органу чи ділянки тіла;

Б) без повного чи часткового відновлення функції ушкодженого органу чи ділянки тіла.

З даних вище приведеної класифікації каліцтва тварин, а також як показують результати судово-експертної практики з визначення каліцтва тварин, зазначений патологічний стан є неоднозначним і залежить від тяжкості ушкодження та його наслідків у вигляді обмежень життєдіяльності тварини, які сформувались у посттравматичному періоді. Під ступенем обмеження життєдіяльності тварини необхідно розуміти величину відхилення від природних проявів її життєдіяльності. Ступінь обмеження життєдіяльності характеризується однією або поєднанням декількох ознак каліцтва.

Слід виділяти три ступеня обмеження життєдіяльності тварини: третього ступеня – помірно виражене, другого ступеня – виражене, першого ступеня – значно виражене. Так, під III (третім) ступенем обмеження життєдіяльності тварини необхідно розуміти *помірно виражену* втрату можливості твариною забезпечувати свої основні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду, а, отже, стійкі, помірної тяжкості функціональні порушення в організмі, зумовлені захворюванням, травмою або уродженими вадами розвитку, що призводять до часткової втрати можливостей повноцінної природної життєдіяльності, тобто харчування, розмноження, орієнтації і переміщенні в просторі, координації рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи і втрати продуктивності тощо та не потребують постійного стороннього догляду і опіки.

До III (третього) ступеня обмеження життєдіяльності тварини належать такі анатомічні дефекти та стани:

- загальна деформація морди чи окремих ділянок тіла, що супроводжується їхньою асиметрією або без такої;
- відсутність однієї чи обох вушних раковин чи їх частин;
- відсутність одного очного яблука;
- стійкий повний птоз на одному оці;
- сліпоту на одне око, спричинена помутнінням оптичних середовищ ока;
- двобічна глибока туговухість;
- стійка трахеостома;
- стеноз гортані внаслідок травматичного або інфекційного ураження з одно- або двобічним парезом і стійкою дисфонією;
- стійка афонія органічного генезу;
- дефект щелеп чи твердого піднебіння, якщо протезування не забезпечує жування та ковтання;
- рубці, спотворюючі тіло та дефекти (у т. ч. рубцеві викривлення губів з оголенням кількох зубів);
- парез грудної або тазової кінцівки, що супроводжується значним обмеженням обсягу активних рухів в усіх суглобах за неефективності фізичної реабілітації;
- стороннє тіло в речовині головного мозку (внаслідок травми), якщо такий стан тварини є неоперабельним;
- кукса грудної кінцівки на рівні зап'ясткового суглобу;
- не справжній суглоб плеча або на рівні обох передпліччів;
- відсутність усіх фаланг пальців кисті, якщо функція захоплення предметів є важливою для тварин даного виду;
- анкілоз чи виражена контрактура пальців у функціонально неприродному положенні, якщо функція захоплення предметів є важливою для тварин даного виду;
- кукса стегна чи гомілки;
- кукса кінцівки на рівні її дистальної ланки;
- двобічна кукса кінцівок на рівні їх дистальних ланок;
- різко виражена контрактура чи анкілоз правого і лівого заплеснових суглобів з розташуванням дистальних ланок кінцівок у функціонально неприродному положенні;
- різко виражена контрактура чи анкілоз кульшового суглоба;
- різко виражена контрактура чи анкілоз колінного суглоба;
- вроджений чи набутий вивих одного кульшового суглоба із значним порушенням функції;

- деформація грудної клітки внаслідок резекції трьох та більше ребер за наявності легеневої недостатності;
- не справжній кульшовий суглоб;
- виражене укорочення кінцівки;
- анкілоз або різко виражена контрактура плечового або ліктьового суглоба у функціонально невідповідному для тварини положенні;
- нестабільність плечового або ліктьового суглобів у поєднанні з несправжнім суглобом;
- контрактура передпліччя у положенні повної пронації;
- деформуючий артроз кульшового суглоба з порушенням функції суглоба за неефективності реабілітаційних заходів;
- екстирпація шлунка;
- тотальна колопроктектомія;
- панкреатоектомія за наявності цукрового діабету;
- стороннє тіло в серцевому м'язі чи у перикарді внаслідок травми (поранення);
- одна функціонуюча нирка;
- відсутність однієї легені;
- уретростомія з транслокалізацією уретри у промежину;
- видалення внутрішніх статевих органів за наявності клінічних показань;
- травматична кастрація у самців.

До II (другого) ступеня обмеження життєдіяльності тварини належать стійкі, *вираженої тяжкості* функціональні порушення в організмі, зумовлені захворюваннями, травмою або уродженими вадами розвитку, що призводять до значного обмеження природної життєдіяльності, тобто харчування, розмноження, орієнтації і переміщенні в просторі, координації рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи і втрати продуктивності тощо та потребують догляду і опіки з періодичністю, що залежить від анатомічного дефекту та стану та обумовлюється індивідуально для кожної окремої підекспертної тварини.

До II (другого) ступеня обмеження життєдіяльності тварини належать такі анатомічні дефекти та стани:

- цироз печінки з ускладненням у вигляді асцити;
- відсутність однієї легені та хронічна легенева недостатність внаслідок патологічних змін другої легені;
- стійкий повний птоз на обох очах та незворотні зміни органу зору;
- параліч тазової кінцівки, виражені тетрапарез, трипарез, грудний або тазовий парапарез, геміпарез;
- кукса стегна;
- кукса обох гомілок;
- анкілоз або різко виражена контрактура кульшового суглоба з вираженою контрактурою, анкілозом колінного суглоба;
- кукса стегна чи гомілки у поєднанні з іншою незворотною патологією;
- деформація грудної клітки внаслідок резекції п'яти та більше ребер за наявності легеневої недостатності;
- кукса грудної або тазової кінцівки, поєднана з глухотою на обидва вуха або відсутністю зору на одне око чи відсутністю слуху;
- параліч або виражений парез однієї кінцівки, поєднаний з глухотою на обидва вуха або відсутністю зору на одне око;
- кукса стегна за помірного порушення рухових чи статичних функцій іншої тазової кінцівки;
- одна функціонуюча нирка за наявності хронічної ниркової недостатності.

До I (першого) ступеня обмеження життєдіяльності тварини належать стійкі, *значно вираженої тяжкості* функціональні порушення в організмі, зумовлені захворюваннями, травмою або вродженими вадами розвитку, які призводять до такого значного обмеження життєдіяльності тварини, яка потребує постійного стороннього догляду та опіки, призводить до

абсолютної залежності від людини, що її доглядає, у забезпеченні фізіологічних потреб життєдіяльності, таких як харчування, розмноження, орієнтація та переміщення в просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи та втрати продуктивності тощо.

До I (першого) ступеня обмеження життєдіяльності тварини належать такі анатомічні дефекти та стани:

- кукси обох грудних кінцівок на рівні плеча;
- кукси двох тазових кінцівок на рівні гомілки та вище у поєднанні з куксою однієї грудної кінцівки на будь-якому рівні;
- хвороби нервової системи внаслідок травм із значно вираженими порушеннями рухових та сенсорних функцій (тетра- або триплегія, грудна або тазова параплегія, виражена атаксія, грубий гіперкінетичний синдром з неможливістю самостійного стояння та переміщення, виражені бульбарні порушення, повна сліпота, глибока туговухість тощо);
- різко виражена контрактура або анкілози плечових, ліктьових, зап'ясткових, кульшових, колінних, заплеснових суглобів у функціонально невігідному для тварини положенні;
- поєднання сліпоти на обидва ока із загальною соматичною патологією, що призводить до високого ступеня втрати здоров'я та повної залежності від інших осіб;
- ампутація тазових кінцівок на рівні стегна або однієї грудної кінцівки на рівні плеча;
- двобічний анофтальм (відсутність очей, вроджені рудиментарні очні яблука);
- сліпота на обидва ока внаслідок стійких незворотних змін очного яблука;
- хвороби центральної та периферичної нервової системи з прогресуючим перебігом і наслідки травм та інших уражень нервової системи з незворотними, значно вираженими порушеннями рухових та сенсорних функцій в комбінаціях (грудна або тазова параплегія, геміплегія, виражена атаксія, повна сліпота, глибока туговухість тощо);
- епілептиморфні захворювання з частими (15 і більше разів на місяць) епілептичними нападами;
- кукси грудних кінцівок на рівні передпліччя у різних поєднаннях;
- екзартикуляція грудної кінцівки у плечовому суглобі;
- екзартикуляція тазової кінцівки у кульшовому суглобі;
- дефекти кісток черепа, закриті лише шкірним лоскутом.

Про достатність виконання органом його специфічних функцій необхідно виходити із об'єктивних даних, отриманих в результаті спеціальних інструментальних та лабораторних судово-ветеринарних досліджень.

Висновки. 1. Під каліцтвом тварини слід розуміти стійкі розлади її здоров'я внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювань, нещасного випадку, що призвело до повної або часткової втрати будь-якого органу чи ділянки тіла тварини, або до повної чи часткової втрати лише функцій органу чи ділянок тіла тварини, що при взаємодії тварини із зовнішнім середовищем може призвести до стійкої втрати або значного обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду (харчування, розмноження, орієнтація та переміщення в просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи тощо), а також спотворює зовнішній вигляд тварини через знівечення частин тіла в результаті деформації, а також їх фізичної відсутності.

2. Розлад здоров'я тварини полягає у будь-якому порушенні нормальної діяльності організму, стійким порушенням режиму звичного існування (життя) тварини, втратою здатності до корисного (загальногосподарського або спеціального) використання свійської тварини, втратою можливості до самостійного повноцінного існування в навколишньому середовищі дикою твариною, або розвитку хворобливого процесу в організмі, які безпосередньо пов'язані із шкодою, заподіяною здоров'ю.

3. Основними ознаками каліцтва тварини є: стійка втрата здоров'я внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювання, нещасного випадку;

повна втрата будь-якого органу чи ділянки тіла тварини; часткова втрата будь-якого органу чи ділянки тіла тварини; повна втрата функцій органу чи окремих ділянок тіла тварини (афункція); часткова втрата функцій органу чи окремих ділянок тіла тварини (гіпофункція); стійка втрата або значні фізіологічні обмеження життєдіяльності, властивої даному виду тварин на рівні з іншими тваринами цього ж виду внаслідок травми; спотворення зовнішнього вигляду тварини через знівечення частин тіла в результаті їх деформації чи фізичної відсутності.

4. Каліцтво тварин слід класифікувати за проявом: каліцтво на органному рівні (повна або часткова втрата органу(ів) чи ділянки(ок) тіла) та каліцтво на функціональному рівні (повна або часткова втрата функції органу(ів) чи ділянки(ок) тіла); за часом набуття: вроджені вади розвитку та набуте каліцтво внаслідок тілесного ушкодження (жорстоке поводження), захворювання, нещасного випадку; за наслідком прояву: смертельне та не смертельне; за стійкістю прояву: стійке (травматична ампутація, травматична енукліація, травматична екстерпація, анкілоз суглоба(ів), розім'яття (розтрощення) органів, розчленування (відділення) частин тіла, стійка деформація частини тіла) та не стійке (парез, параліч, контрактура тощо); за механізмом заподіяння: технологічне (під час утримання і експлуатації), в результаті тілесного ушкодження, техногенне (в результаті дії технічних засобів на тварину (транспорту); за видом чинника, який заподіяв каліцтво: в результаті дії фізичних чинників (каліцтво, заподіяне механічними, температурними, електричними чинниками, променевою енергією, баротравмою), в результаті дії хімічних чинників, що спричиняють отруєння та в результаті дії біологічних чинників (отруйні тварини і рослини, мікроорганізми); за обширністю травми: каліцтво, заподіяне ізольованою, множиною, поєднаною та комбінованою травмами; за ступенем відновлення функцій ушкодженого органу чи ділянки тіла: з частковим відновленням функції ушкодженого органу чи ділянки тіла та без повного чи часткового відновлення функції ушкодженого органу чи ділянки тіла; за ступенем обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності тварини на рівні з іншими тваринами цього ж виду: I (першого) ступеня – значно виражене, II (другого) ступеня – виражене, III (третього) ступеня помірно виражене.

5. Сформульована дефініція «каліцтво тварин» та розроблена і обґрунтована класифікація каліцтва за дев'ятьма критеріями здатні позитивно вплинути на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи за жорстокого поводження з тваринами, надання обґрунтованого й об'єктивного висновку у категоричній формі.

6. Обмеження життєдіяльності тварини є величина відхилення від природних проявів її життєдіяльності. Ступінь обмеження життєдіяльності характеризується однією або поєднанням декількох ознак каліцтва. Існує три ступеня обмеження життєдіяльності тварини: третього ступеня – помірно виражене, другого ступеня – виражене, першого ступеня – значно виражене.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та обґрунтуванні порядку встановлення ушкоджень тварин з ознаками їх каліцтва.

Список використаних джерел

1. Буликіна Т. Міжнародно-правові стандарти у сфері захисту тварин та їх застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 19. DOI: 10.32849/2663-5313/2019.11.28 (дата звернення: 03.03.2022).

2. [Ward S. J.](#), [Hosey G.](#) The Need for a Convergence of Agricultural/Laboratory and Zoo-based Approaches to Animal Welfare. *Journal of applied animal welfare science*. 2020. Vol. 23, [Issue 4](#). DOI: 10.1080/10888705.2019.1678038 (дата звернення: 03.03.2022).

3. Яценко І. В., Парилівський О. І. Новітні досягнення в судово-ветеринарній експертизі тварин, постраждалих від жорстокого поводження. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького. Серія: Ветеринарні науки. 2020. Том 22. № 97. С. 95–105. DOI: 10.32718/nvlvet9716 (дата звернення: 03.03.2022).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу: Закон

- України № 1684-IX від 15.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.02.2022).
5. [Lew M.](#), [Lew S.](#), [Drazek M.](#), [Pomianowski A.](#) Penetrating eye injury in a dog: a case report. *Veterinarni medicina*. 2015. Vol. 60. Issue 4. Pp. 213–221. DOI: [10.17221/8110](https://doi.org/10.17221/8110) (дата звернення: 03.03.2022).
  6. [Connor M.](#), [Cowan S. L.](#) Consumer evaluation of farm animal mutilations. *Research in veterinary science*. 2020. Vol. 128. Pp. 35–42. DOI: [10.1016/j.rvsc.2019.10.006](https://doi.org/10.1016/j.rvsc.2019.10.006) (дата звернення: 03.03.2022).
  7. Яценко І. В., Дереча Л. М., Парилівський О. І. Особливості структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження трупа тварини з ознаками насильницької смерті. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків: Право, 2020. Вип. 21. С. 615–639. DOI: [10.32353/khrife.1.2020.44](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.44) (дата звернення: 03.03.2022).
  8. [Van Os J. M. C.](#), [Weary D. M.](#), [Costa J. H. C.](#), [Hotzel M. J.](#), [von Keyserlingk M. A. G.](#) Sampling strategies for assessing lameness, injuries, and body condition score on dairy farms. *Journal of dairy science*. 2019. Vol. 102. Issue 9. Pp. 8290–8304. DOI: [10.3168/jds.2018-15134](https://doi.org/10.3168/jds.2018-15134) (дата звернення: 05.03.2022).
  9. [Hall C.](#), [Kay R.](#), [Green J.](#) A Retrospective Survey of Factors Affecting the Risk of Incidents and Equine Injury During Non-Commercial Transportation by Road in the United Kingdom. *Animals*. 2020. Vol. 10. Issue 2. № 288. DOI: [10.3390/ani10020288](https://doi.org/10.3390/ani10020288) (дата звернення: 05.03.2022).
  10. [Hoffman L. C.](#), [Luhl J.](#) Causes of cattle bruising during handling and transport in Namibia. *Meat science*. 2012. Vol. 92. Issue 2. Pp. 115–124. DOI: [10.1016/j.meatsci.2012.04.021](https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2012.04.021) (дата звернення: 05.03.2022).
  11. Singer E. R., Barnes J., Saxby F., Murray J. K. Injuries in the event horse: training versus competition. *Vet J*. 2008. Vol. 175. Issue 1. Pp. 76–81. DOI: [10.1016/j.tvjl.2006.11.009](https://doi.org/10.1016/j.tvjl.2006.11.009) (дата звернення: 05.03.2022).
  12. Doelling C. R., Cronin K. A., Ross S. R., Hopper L. M. The relationship between personality, season, and wounding receipt in zoo-housed Japanese macaques (*Macaca fuscata*): A multi-institutional study. *Am J Primatol*. 2021. Vol. 83. Issue 12. DOI: [10.1002/ajp.23332](https://doi.org/10.1002/ajp.23332) (дата звернення: 05.03.2022).
  13. [McEwen B. J.](#) Trends in Domestic Animal Medico-Legal Pathology Cases Submitted to a Veterinary Diagnostic Laboratory 1998-2010. *Journal of forensic sciences*. 2012. Vol. 57. Issue 5. Pp. 1231–1233. DOI: [10.1111/j.1556-4029.2012.02123.x](https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2012.02123.x) (дата звернення: 05.03.2022).
  14. [Sempere L.](#), [Rodriguez-Rodriguez A.](#), [Boyero L.](#), [Egea-Guerrero J. J.](#) Experimental models in traumatic brain injury: from animal models to in vitro assays. *Medicina intensiva*. 2019. Vol. 43. Issue 6. Pp. 362–372. DOI: [10.1016/j.medin.2018.04.012](https://doi.org/10.1016/j.medin.2018.04.012) (дата звернення: 05.03.2022).
  15. [Rowden P.](#), [Steinhardt D.](#), [Sheehan M.](#) Road crashes involving animals in Australia. *Accident analysis and prevention*. 2008. Vol. 40. Issue 6. Pp. 1865–1871. DOI: [10.1016/j.aap.2008.08.002](https://doi.org/10.1016/j.aap.2008.08.002) (дата звернення: 05.03.2022).
  16. [Ascione F. R.](#), [Weber C. V.](#), [Thompson T. M.](#), [Heath J.](#), [Maruyama M.](#), [Hayashi K.](#) Battered pets and domestic violence – Animal abuse reported by women experiencing intimate violence and by nonabused women. *Violence against women*. 2007. Vol. 13. Issue 4. Pp. 354–373. DOI: [10.1177%2F1077801207299201](https://doi.org/10.1177%2F1077801207299201) (дата звернення: 05.03.2022).
  17. [Bernitz H.](#), [Bernitz Z.](#), [Steenkamp G.](#), [Blumenthal R.](#), [Stols G.](#) The individualisation of a dog bite mark: a case study highlighting the bite mark analysis, with emphasis on differences between dog and human bite marks. *International journal of legal medicine*. 2012. Vol. 126. Issue 3. Pp. 441–446. DOI: [10.1007/s00414-011-0575-4](https://doi.org/10.1007/s00414-011-0575-4) (дата звернення: 05.03.2022).
  18. [Felsmann M. Z.](#), [Szarek J.](#), [Felsmann M.](#), [Babinska I.](#) Factors affecting temporary cavity generation during gunshot wound formation in animals – new aspects in the light of flow mechanics: a review. *Veterinarni medicina*. 2012. Vol. 57. Issue 11. Pp. 569–574. DOI: [10.17221/6463](https://doi.org/10.17221/6463) (дата звернення: 05.03.2022).
  19. [Miller K. A.](#), [Touroo R.](#), [Spain C. V.](#), [Jones K.](#), [Reid P.](#), [Lockwood R.](#) Relationship Between Scarring and Dog Aggression in Pit Bull-Type Dogs Involved in Organized Dogfighting.

Animals (Basel). 2016. Vol. 6. Issue 11. P. 72. DOI: 10.3390/ani6110072 (дата звернення: 05.03.2022).

20. [Frame P. F.](#), [Meier T. J.](#) Field-assessed injury to wolves captured in rubber-padded traps. *Journal of wildlife management*. 2007. Vol. 71. Issue 6. Pp. 2074–2076. DOI: 10.2193/2006-537 (дата звернення: 05.03.2022) (дата звернення: 05.03.2022).

21. [Maria A. C. B. E.](#), [Rego A. A. M. D.](#), [Maiorka P. C.](#) Necropsy Findings in Dogs that Died During Grooming or other Pet Service Procedures. *Journal of forensic sciences*. 2013. Vol. 58. Issue 5. Pp. 1189–1192. DOI: 10.1111/1556-4029.12236 (дата звернення: 05.03.2022).

22. Яценко І. В., Парилівський О. І., Коломоєць Д. К. Обґрунтування питань, що ставляться в ухвалі суду та постанові слідчого при призначенні судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2019. № 4. С. 184–197. DOI: 10.31890/vtpp.2019.04.34 (дата звернення: 08.09.2021).

23. [Mills G.](#) Proving the crime: how veterinary forensics can help. *Veterinary record*. Vol. 172. Issue 18. Pp. 465–466. DOI: 10.1136/vr.f2694 (дата звернення: 10.03.2022).

24. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини (методичні рекомендації) / І. В. Яценко, О. І. Парилівський. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2021. 47 с.

ANIMAL MUTILATION AS A SUBJECT OF FORENSIC VETERINARY EXPERTISE

I. Yatsenko, O. Parilovsky

State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine

The work shows the issues of animal mutilation as a subject of forensic and veterinary expertise. It is established that the main signs of the animal mutilation are: sustained loss of health as a result of bodily injury or its aftermath, congenital disabilities, disease, accidents; total loss of any organ or a part of the animal's body; partial loss of any organ or a part of the animals body; total loss of organ functions or separate parts of the body (afunction); partial loss of organ functions or separate parts of the animals body (hypofunction); permanent loss or significant physiological limitation of life activity, inherent in the species on an equal footing with other animals of the same species due to trauma; distortion of body parts as a result of deformation or physical absence; limitation of the animals ability to maintain its basic living functions.

The developed classification of animal deformity is based on the fact that it should be classified according to its manifestation at the organ and functional levels; by time of acquiring: congenital malformations and acquired disabilities due to bodily injury; disease, accident; by the result of the manifestation: fatal and non-fatal; by sustainability of manifestation: stable (traumatic amputation, traumatic enucleation, traumatic extirpation, ankylosis of the joint(s), crushing (smashing) of organs, dismemberment (separation) of body parts, stable deformation of body parts) and non-stable (paresis, paralysis, contracture, etc.); by mechanism of infliction: technological (during holding and exploitation), as a result of bodily injury, technogenic (as a result of the action of technical means on the animal (transport); by the type of factor that caused the injury: as a result of physical factors (injury caused by mechanical, thermal, electrical factors, radiation energy, barotrauma), as a result of chemical factors causing poisoning and as a result of biological factors (poisonous animals and plants, microorganisms); due to the extensive nature of the injury: with isolated, multiple, related and combined injuries; with the degree of restoration of functions of the injured organ or area of the body: with partial recovery of the function of the damaged organ or part of the body and without complete or partial recovery of the function of the damaged organ or part of the body.

It is confirmed that the degree of disability should be taken to mean the magnitude of the difference from the animal's standard of living. It is suggested to classify three levels of disability of an animal: moderately expressed (III level), expressed (II level), significantly expressed (I level). The anatomical defects of the animal that should be attributed to each stage are identified.

It is proved, the definition of “mutilation of animals” as a subject of forensic veterinary expertise is formulated, signs of mutilation are identified, causes of occurrence are outlined and its classification is developed and justified, as well as the anatomical defects of the animal were determined, depending on the degree of limitation of their life activity will have a positive impact on the efficiency of the forensic and veterinary expertise for cruelty to animals, providing a substantiated and objective expert opinion in a categorical form.

Key words: *forensic veterinary expertise, forensic veterinary expert, live animals, mutilation, subject of expertise, signs of mutilation, disorder of the health of the animal, loss of organ, distortion of the exterior, classification of mutilation, the degree of limitation of the life of the animal.*